

Het gemeentelijk referendum: een case studie

Het referendum in Hilversum

Naam student:	Gerco Schuitemaker
Studentnummer:	0077437
Onderwerp:	bachelor opdracht
Datum:	Maandag 23 oktober 2006

Inhoudsopgave

1.	Inleiding	2
2.	Wat zijn de doelstellingen die ten grondslag liggen aan de tijdelijke referendumwet	
	2.1 <i>Het referendum; voor- en nadelen</i>	6
3.	Wat houdt de tijdelijke referendumwet precies in	
	3.1 <i>Aanloop naar de tijdelijke referendumwet; De nacht van Wiegel ...</i>	9
	3.2 <i>Tijdelijke referendumwet</i>	10
4.	Wie waren de initiatiefnemers van het referendum, en op welke gronden namen zij dit initiatief	
	4.1 <i>Initiatiefnemers en aanleiding tot het nemen van het initiatief</i>	15
	4.2 <i>Aanloop naar het referendum</i>	17
	4.3 <i>Het inleidend en het definitieve verzoek</i>	17
5.	Hoe is de organisatie van het referendum verlopen	
	5.1 <i>Financiering</i>	20
	5.2 <i>Organisatie</i>	21
	5.3 <i>Referendumvraag</i>	23
6.	Wat heeft de gemeente gedaan in het kader van voorlichting en campagne	
	6.1 <i>Opkomstbevordering</i>	24
	6.2 <i>Eisen aan de gemeentelijke campagnevoering</i>	25
	6.3 <i>Campagne ter verduidelijking van het gemeentelijk standpunt</i>	26
	6.4 <i>Gezamenlijke campagnevoering en algemene voorlichting over het onderwerp</i>	27
	6.5 <i>Campagne ter verduidelijking van het burgerinitiatiefstandpunt</i>	29
7.	Wat was de uitslag van het referendum en wat waren de consequenties hiervan	
	7.1 <i>De uitslag</i>	30
	7.2 <i>De consequenties</i>	31
8.	Conclusie.....	32
9.	Literatuurlijst	36
	Bijlage 1 Afbeeldingen.....	38
	Bijlage 2 Referendumvraag; stemmachine bij een referendum.....	42

1. Inleiding

Tijdens de Nacht van Wiegel op 18 Mei 1999 sneuvelde er in de Eerste Kamer een wetsvoorstel tot invoering van het correctief referendum. Dit referendum was één van de kroonjuwelen van D66 en deze was dan ook zeer ontstemd over de verwerping.

Hierop volgde een kabinetscrisis met een hierop volgende succesvolle lijmpoging. Een belangrijk onderdeel hiervan was het aannemen van de Tijdelijke Referendumwet (Trw). Deze maakte onder voorwaarden een raadgevend, niet bindend correctief referendum mogelijk en ging in per 1 januari 2002. Op basis van deze wet zijn in een viertal gemeenten referenda gehouden: Zwolle, Hilversum, Voerendaal en Huizen.

Vanwege het feit dat de wet inmiddels is vervallen, zal het ook bij deze gemeenten blijven.

Naar het referendum in Zwolle is onlangs onderzoek verricht (Rosema, 2005). Naar het referendum in Hilversum is voor zover bekend nog geen onderzoek verricht. Het referendum in Hilversum ging over een plaatselijke parkeerverordening. Stemgerechtigden konden op 31 maart 2004 voor of tegen de verordening stemmen. Het toenmalige beleid kende een systematiek van een centrum-, schil- en buitenschil parkeren. In het centrum en in de schil mochten alleen bewoners en bedrijven met een vergunning hun auto parkeren. Nadeel hiervan was o.a. dat vlak buiten de schil er een enorme parkeerdrukte ontstond omdat mensen daar hun auto's stalden. Het was dus niet mogelijk om de auto te parkeren als mensen maar voor eventjes in de schil moesten zijn. Tevens kostte handhaving van dit systeem veel geld. Controleurs moesten door de gemeente worden betaald, echter boetes moesten worden afgedragen aan het rijk. De wethouder van Verkeer kwam met het voorstel om de schil dubbel te gebruiken: voor vergunninghouders en (als die de plek niet zouden bezetten) voor betaald parkeren. Bewoners van de schil waren echter niet blij met dit parkeerbeleid. Zij vreesden dat door dit dubbel gebruik de straten verstopt zouden raken. De vraag die middels het referendum dan ook gesteld werd, was of inwoners van Hilversum voor of tegen de verordening waren.

Het doel van dit onderzoek is om het referendum te onderzoeken in de gemeente Hilversum. In dit onderzoek zal een link worden gelegd met de Tijdelijke referendumwet. Op deze wet is het referendum per slot van rekening gebaseerd. Het referendum in Hilversum zal geëvalueerd worden aan de hand van doelstellingen die zijn verbonden aan het invoeren van de Tijdelijke Referendumwet. Geconcludeerd kan worden of na afloop de doelstellingen zijn bereikt of dat juist onbedoelde negatieve neveneffecten zijn opgetreden. Eventuele resultaten van dit onderzoek kunnen naderhand vergeleken worden met resultaten van onderzoeken die zijn verricht in andere gemeenten waarin referenda zijn gehouden op basis van de Tijdelijke Referendumwet. Dit zijn er zoals eerder aangegeven vier.

Gegeven deze informatie luidt de centrale vraagstelling van het onderzoek:

Hoe is het proces rondom het referendum in de gemeente Hilversum verlopen en werden de doelstellingen die ten grondslag lagen aan de Tijdelijke referendumwet bereikt?

Uit deze centrale vraagstelling blijkt dat er een link wordt gelegd tussen het referendum in Hilversum en de doelstellingen van de Tijdelijke Referendumwet. Om antwoord te kunnen geven op de centrale vraagstelling is gekozen voor een vijftal onderzoeksvragen:

- Wat zijn de doelstellingen die ten grondslag liggen aan de Tijdelijke referendumwet?
- Wat houdt de Tijdelijke referendumwet precies in?
- Wie waren de initiatiefnemers van het referendum en op welke gronden namen zij dit initiatief?
- Hoe is de organisatie van het referendum verlopen?
- Wat is er gebeurd in het kader van voorlichting en campagne?
- Wat was de uitslag van het referendum en wat waren de consequenties van deze uitslag?

Middels deze vijf onderzoeksvragen hoop ik een duidelijk beeld te creëren rondom het referendum in Hilversum. Een eerste doel van dit onderzoek is dan ook om het referendum te evalueren en te bepalen hoe het verlopen is. Hiermee doel ik op het geven van een beschrijving van het referendum in Hilversum. Vervolgens zal ik deze gegevens

linken aan de doelstellingen die met het referendum zijn gemoeid. Deze doelstellingen zullen zijn terug te vinden in de voor- en nadelen. Wat de deelvragen betreft zal ik beginnen met een uiteenzetting over het referendum. Deze informatie zal ten grondslag liggen aan de uiteindelijke conclusie. De doelstellingen van het referendum en de Tijdelijke Referendumwet zullen hier aan de orde komen. In de conclusie kan vervolgens geëvalueerd worden welke doelstellingen wel of niet zijn behaald. De volgende vier deelvragen gaan over het referendum in Hilversum. De eerste van de vier, wie waren de initiatiefnemers en op welke gronden namen zij dit initiatief, zal worden gewijd aan de aanloop naar het referendum. Hier zal uitvoerig worden beschreven waarom het referendum er nu uiteindelijk moest komen. Om het referendum te kunnen evalueren is het noodzakelijk dat de reden waarom het gehouden is goed wordt uiteengezet. De vraag, hoe is de organisatie van het referendum verlopen, zal gaan over onder andere financiering en organisatie van het referendum. Deze vraag is van belang om het proces rondom het referendum op een juiste manier te beschrijven. Zo zal uit de financiering blijken welke middelen de verschillende partijen ter beschikking hadden. Op de vraag wat er is gebeurd in het kader van voorlichting en campagne wordt antwoord gegeven door enkele vragen te behandelen als: wat is er gedaan in het kader van campagnevoering door de gemeente en door zowel voor- als tegenstanders van het parkeerbeleid en wat is er gedaan in het kader van voorlichting. Deze vraag is van belang omdat het de uitkomst van het referendum beïnvloed c.q. bepaald en tevens is deze voorlichting en campagne wellicht van invloed op de mate waarin doelstellingen zijn bereikt die ten grondslag lagen aan de Tijdelijke Referendumwet. In de laatste deelvraag ten slotte wordt het resultaat besproken. Aan de orde komt hier wat de uitslag was en wat de gevolgen hiervan waren, oftewel wat is er met de uitslag gebeurd. Om te kunnen evalueren wat nu de gevolgen zijn geweest van het referendum en tot welke resultaten het hele proces rondom het referendum heeft geleid is deze vraag noodzakelijk. Deze vier vragen betreffende het referendum in Hilversum zijn wat mij betreft noodzakelijk om een adequate beschrijving te geven van het hele proces. In de conclusie ten slotte wordt antwoord gegeven op de hoofdvraag. De verkregen informatie uit de deelvragen twee tot vijf wordt getoetst aan de uiteenzetting van de eerste deelvraag.

methode

Antwoorden op de verschillende deelvragen zullen worden verkregen middels een combinatie van literatuurstudie, documentenstudie en interviews. Met literatuurstudie wordt bedoeld op het gebruik van literatuur op basis waarvan het democratische middel referendum zal worden uiteengezet. Hierbij kan worden gedacht aan onderzoeken naar voor- en nadelen en onderzoeken naar wat een referendum nu exact inhoudt. Met documentenstudie kan worden gedacht aan wetten, verordeningen en een referendum evaluatie. Verder zal er veel gebruik gemaakt worden van krantenartikelen, folders, raadstukken, verslagen van vergaderingen e.d., om met name het verloop van het referendum in Hilversum te kunnen beschrijven. De interviews zullen worden gebruikt om nog extra informatie te verkrijgen of wellicht bevestiging van informatie die al was verkregen. Een drietal interviews zullen worden gehouden met ten eerste de wethouder van verkeer, degene die het initiatief heeft genomen om het nieuwe parkeerbeleid in te voeren betrokken en op een zodanige manier politiek betrokken was bij het onderwerp. Een tweede interview zal worden gehouden met een ambtenaar van de gemeente Hilversum, de coördinator van het referendum. Tot slot zal nog een interview worden gehouden met één van de initiatiefnemers. Op deze manier worden meerdere kanten van het referendum belicht.

2. Wat zijn de doelstellingen die ten grondslag liggen aan de Tijdelijke referendumwet?

2.1 Het referendum; voor- en nadelen

Het referendum is binnen Nederland en de Nederlandse politiek al jarenlang een punt van discussie. Met name D66 heeft zich in het verleden sterk gemaakt voor het referendum. De vraag die nu rijst is wat een referendum dan nu precies inhoudt. Gilhuis (1981: 30) omschrijft het referendum als een institutie op grond waarvan een besluit dat door een staatsorgaan is genomen, of wordt overwogen met betrekking tot een bepaalde zaak, tot een volksstemming wordt gemaakt. Uit deze omschrijving blijkt dat het referendum deel uitmaakt van de besluitvormingsprocedure.

Nu kan men stellen dat door het invoeren van een referendum de burger dichter bij de politiek wordt betrokken en daardoor het referendum een instrument is wat in een democratie zou moeten worden ingevoerd, echter dit is te kort door de bocht. Aan het referendum kleven zowel voor- als nadelen. In het verleden zijn verscheidene onderzoeken geweest naar het instituut referendum. Zo heeft de commissie Biesheuvel in het verleden de voor- en nadelen van het referendum in kaart gebracht (Commissie Biesheuvel, 1985). Als onderdeel van de agenda voor democratische vernieuwing van minister Pechtold voor Bestuurlijke Vernieuwing en Koninkrijksrelaties is een notitie opgesteld met de voor- en nadelen van het referendum, voortbordurend op o.a. de resultaten van de commissie Biesheuvel (Notitie referendum, 2005). In deze notitie wordt aangegeven dat de onderzoeksresultaten van o.a. de commissie Biesheuvel een belangrijke rol hebben gespeeld in de aanloop naar de Tijdelijke Referendumwet. Schematisch, met een korte toelichting, zien deze er als volgt uit:

Tabel 1: voor en nadelen van het referendum

Voordelen	Nadelen
Vergroten van de invloed van kiezers op het beleid dat door de overheid wordt gevoerd	Onverenigbaarheid met het vertegenwoordigd stelsel
Mogelijkheid tot het corrigeren van eventuele onvolkomenheden in de besluitvorming door een vertegenwoordigend stelsel en op die wijze de politieke controle te vergroten	Er kan plebicitair misbruik van het referendum worden gemaakt Twijfels over doelmatigheid van het instrument
Doorbraak forceren wanneer politieke partijen verdeeld zijn over een onderwerp	Simplificatie van problemen en isolering van vraagstukken
Bevorderen interactie tussen de burgers en de politiek	Uitslag niet altijd duidelijk Wellicht een te groot wapen in de handen van minderheden

De voordelen die er aan een referendum zitten spreken over het algemeen voor zich. Argumenten als het vergroten van de invloed van kiezers op het beleid dat door de overheid wordt gevoerd staan erg sterk. Kiezers hebben direct invloed op de beleidsvorming. Het argument dat de interactie tussen de burgers en de politiek wordt bevorderd sluit hier op aan. Het referendum biedt de burger rechtstreekse invloed op de besluitvorming. Dit kan tot een grotere betrokkenheid kan leiden. De mogelijkheid tot het corrigeren van eventuele onvolkomenheden in de besluitvorming door een vertegenwoordigend stelsel en op die wijze de politieke controle vergroten duidt op het feit dat besluiten die niet op een draagvlak bij de kiezers steunen, kunnen worden tegengehouden.

De nadelen behoeven wellicht wel enige toelichting. Zij zijn niet altijd even voor de hand liggend als de voordelen. Zo slaat het argument onverenigbaarheid met het vertegenwoordigd stelsel op het gegeven dat bij een referendum er wordt uitgegaan van een hoger gezag dan het vertegenwoordigend orgaan, iets wat niet strookt met de ideeën van een vertegenwoordigend stelsel. Ook het argument plebicitair misbruik behoeft enige toelichting. Hier word mee bedoeld dat in plaats van formeel stemmen over een

onderwerp, er in feite wordt gestemd op personen of groepen. Burgers zouden het referendum aan kunnen grijpen om hun ongenoegen te uiten over de zittende macht. Wat de uitslag betreft is deze niet niet altijd duidelijk. Hiermee wordt bedoeld op het feit dat uit een tegenstem niet altijd blijkt of men een voorstel te ver vindt gaan of juist niet ver genoeg vind gaan. Voor verdere toelichting op de argumenten verwijs ik naar de Notitie Referendum (2005), waarin voor- en nadelen uitvoerig worden besproken

Nu de voor- en nadelen van het referendum zijn beschreven moet eerst nog duidelijk worden gemaakt wat de doelstellingen van de Tijdelijke referendumwet zijn. Dit is noodzakelijk wil men de hoofdvraag kunnen beantwoorden. In de Memorie van Toelichting op de Tijdelijke referendumwet (Memorie van Toelichting, 2000, 27034) staat dat het correctief referendum een belangrijk instrument is om de invloed van kiezers op het beleid te vergroten. Het is de bedoeling middels dit correctief referendum actief en betrokken burgerschap wordt bevorderd. Tevens geeft de Memorie van Toelichting aan dat onvolkomenheden in het vertegenwoordigend stelsel kunnen worden voorkomen. Deze argumenten uit de Memorie van Toelichting komen overeen met de gegeven voordelen die zijn verbonden aan het referendum. Het enige argument dat ontbreekt is de mogelijkheid om een doorbraak te forceren wanneer politieke partijen verdeeld zijn over een onderwerp. De vraag is echter of er bij de Tijdelijke Referendumwet überhaupt sprake kan zijn van dit voordeel. Het is namelijk zo dat er een correctief referendum kan komen op initiatief van burgers die het niet eens zijn met een bepaald besluit. Er is in dat geval al een besluit genomen door de gemeenteraad (artikel 8, Trw). Het is dus zeer onwaarschijnlijk dat er sprake is van een politieke impasse. Uit een andere bron, het Eerste Kamer debat van 18 mei 1999, blijkt dat het rapport van de Commissie Biesheuvel met daarin de voor- en nadelen van een referendum, een reden is geweest om een correctief wetgevingsreferendumwet te realiseren (Kamerstukken I, 1998/1999). Op basis van de Memorie van Toelichting en het Eerste Kamer debat doe ik dan ook de aanname dat de voordelen van het referendum tegelijkertijd de doelstellingen zijn, met uitzondering van het argument dat er een doorbraak kan worden geforceerd indien partijen zijn verdeeld over een onderwerp. In de conclusie zal worden behandeld of in Hilversum daadwerkelijk deze doelstellingen zijn behaald.

3. Wat houdt de Tijdelijke referendumwet precies in

3.1 Aanloop naar de tijdelijke referendumwet; de nacht van Wiegel

Al in het regeerakkoord van het eerste kabinet onder leiding van premier Kok was er afgesproken tussen de coalitiepartners dat er een correctief wetgevingsreferendum zou moeten komen. Deze referendumwet was één van de kroonjuwelen van D66. In februari 1996 werd het voorstel ingediend door het toenmalige kabinet. Het voorstel was gebaseerd op eerdere voorstellen van de Staatscommissie Biesheuvel uit 1985. Het voorstel hield onder meer het volgende in:

Burgers moeten, na publicatie van een aangenomen wetsvoorstel, drie weken de tijd krijgen om een ‘inleidend verzoek’ in te dienen tot het houden van een referendum. Verwerping van een wetsvoorstel kan worden bereikt met een gewone meerderheid van stemmen, mits deze meerderheid bestaat uit minimaal 30% van de stemgerechtigden. Een aantal onderwerpen kan niet worden onderworpen aan een wetgevingsreferendum, bijvoorbeeld het koninklijk huis en begrotingen. (Kamerstukken II, 1996/1997, 25 153)

Voor het wijzigen van de grondwet zijn twee lezingen nodig, zowel in de Eerste als in de Tweede Kamer. Tijdens de eerste lezing wordt het voorstel als een gewoon wetsvoorstel behandeld. Na ontbinding van de Tweede Kamer en nieuwe verkiezingen volgt een tweede lezing. Tijdens deze lezing is in zowel de Eerste als de Tweede Kamer een tweederde meerderheid vereist (artikel 55 Grondwet).

Tijdens de eerste lezing werd het voorstel zowel in de Eerste als in de Tweede Kamer aangenomen met een meerderheid van de stemmen. Vermeld moet worden dat in de Eerste Kamer 40 mensen voor en 27 mensen tegen het voorstel stemden, onder wie 5 VVD'ers. De tweede lezing in de Tweede Kamer was tijdens het tweede kabinet onder leiding van Premier Kok. In de Tweede Kamer werd een vereiste tweederde meerderheid behaald, waarna het voorstel zou dienen in de Eerste Kamer. Het voorstel zou deze lezing niet overleven. De vereiste tweederde meerderheid werd niet gehaald. Waar 50 stemmen nodig geweest waren om een grondwetswijziging tot stand te brengen bleken dit er uiteindelijk maar 49 te zijn. VVD'er Hans Wiegel bleek de enige VVD'er te zijn die had

tegen gestemd. De lezing die tot diep in de nacht had geduurd zou daarom de geschiedenis in gaan als de Nacht van Wiegel.

Voor coalitiepartner D66 was deze uitkomst onacceptabel en deze stuurde dan ook aan op een kabinetscrisis. Aangezien de andere regeringspartners VVD en PVDA wel door wilden regeren samen met D66, werd er een lijmpoging in gang gezet onder leiding van informateur Tjeenk Willink. In een brief aan de voorzitter van de Tweede Kamer laat Tjeenk Willink uiteindelijk weten wat de uitkomst van de onderhandelingen zijn (Tjeenk Willink, 1999: 2-3). De belangrijkste uitkomst is dat er een voorstel voor een Tijdelijke referendumwet zal worden ingediend, die binnen het kader van de grondwet de ruimte biedt voor een raadgevend correctief referendum. Deze wet staat in functie van de beoogde grondwetsherziening. Met name door deze overeenstemming werd de kabinetscrisis opgelost.

3.2 Tijdelijke referendumwet

De Tijdelijke referendumwet is per 1 januari 2002 in werking getreden en vond zijn einde op 1 januari 2005, de vervaldatum van de wet. Op grond van deze wet kan een raadgevend correctief referendum worden gehouden binnen gemeentes. Met raadgevend wordt bedoeld dat de uitslag van het referendum geldt als een raadgevende uitspraak tot afwijzing, indien een meerderheid zich in afwijzende zin uitspreekt (artikel 5 Trw). Dit betekent dus dat een bestuursorgaan de uitslag van een referendum naast zich neer kan leggen. Correctief wil in dit geval zeggen dat het over reeds genomen besluiten gaat die in principe nog niet in werking zijn getreden.

Op basis van de Tijdelijke referendumwet kan op drie niveaus een referendum worden gehouden (artikel 2-4 Trw), namelijk op nationaal, provinciaal en gemeentelijk niveau. Voor het houden van een nationaal referendum moeten in een inleidend verzoek 40.000 mensen kenbaar hebben gemaakt een referendum te willen houden en in een definitieve wens tot het houden van een referendum moeten dit 600.000 kiesgerechtigden zijn (artikel 2 Trw). Voor het houden van een provinciaal referendum geldt dat in een inleidend verzoek 1/3 procent van de kiesgerechtigden kenbaar moet hebben gemaakt een referendum te willen en bij een definitief verzoek moet dit 5 procent van de

stemgerechtigden zijn (artikel 3 Trw). Voor het houden van een gemeentelijk referendum wordt er niet uitgegaan van vaste waarden of vaste percentages zoals hierboven beschreven, maar van flexibele percentages. Deze percentages zijn afhankelijk van de grootte van de gemeente. Hilversum telde in 2004 65.978 kiesgerechtigde inwoners (CBS, 2004: 19). Dit betekent dat in een inleidend verzoek ten minste 0,5 procent van de stemgerechtigden kenbaar moet hebben gemaakt een referendum te willen (artikel 4 Trw). In een definitief verzoek dient dit 6 procent of meer te zijn (artikel 4 Trw). Het indienen bestaat, zoals hierboven al is beschreven uit 2 fases. De eerste fase betreft het inleidend verzoek.

Inleidend verzoek

Het inleidend verzoek is zoals het woord al zegt een inleidend verzoek op het definitieve verzoek. Voordat aan het definitieve verzoek begonnen mag worden moet eerst toestemming verkregen worden van de voorzitter van het stembureau. Dit inleidend verzoek bestaat uit het totaal aantal geldige verzoeken tot het houden van een referendum (artikel 43 Trw). Iedere kiesgerechtigde heeft de mogelijkheid om een referendum aan te vragen. Bij het aanvragen van een referendum is men op basis van artikel 45 lid 2 Trw verplicht om zich te identificeren. Het indienen van een inleidend verzoek kan op basis van artikel 45 lid 1 Trw slechts in persoon. Een verzoeker mag niet meer dan één verzoek tot het houden van een referendum over dezelfde wet indienen en een eenmaal ingediend verzoek kan niet meer worden ingetrokken (artikel 46 Trw). Nadat dit is nagetrokken en of de verzoeker in de gemeente is geregistreerd, worden de formulieren met de ingediende verzoeken overgebracht naar de voorzitter van het centraal stembureau (indien het een gemeentelijk referendum betreft zoals in Hilversum aan de orde is). Vervolgens beoordeelt de voorzitter de ingediende verzoeken, waarna hij besluit of het inleidend verzoek tot het houden van een referendum wordt toegelaten.

Definitieve verzoek

Nadat de fase van het inleidend verzoek is afgerond en de voorzitter van het centraal stembureau heeft besloten dat het inleidend verzoek tot het referendum wordt toegelaten, begint de fase van het definitieve verzoek. Het indienen van een definitief verzoek

geschiedt op gelijke wijze als de inleidende fase. Het definitieve verzoek tot het houden van een referendum wordt gevormd door het totale aantal geldige verklaringen ter ondersteuning van het inleidend verzoek (artikel 74 Trw). Deze ondersteuningsverklaringen worden afgelegd door de kiesgerechtigden. De kiesgerechtigde ondertekent een verklaring ten overstaan van een door de burgemeester aangewezen ambtenaar of ander persoon (artikel 76 lid 2 Trw). Iedere kiesgerechtigde kan op basis van artikel 75 lid 1 een verklaring ter ondersteuning van het inleidend verzoek afleggen. Een kiesgerechtigde mag logischerwijs niet meer dan één verklaring ter ondersteuning afleggen. Nadat de verklaringen binnen zijn worden deze gecontroleerd op geldigheid. Als dit van alle verklaringen is vastgesteld wordt het totaal berekend. Voor kiesgerechtigden die bezwaar hebben tegen een mogelijk referendum binnen een gemeente, wordt na iets meer dan 6 weken na afloop tot het toelaten van een inleidend verzoek een hoorzitting gehouden waar ze hun bezwaren kunnen uiten. Vervolgens besluit het centraal stembureau of het definitieve verzoek tot het houden van een referendum wordt toegelaten. De voorzitter van het centraal stembureau zal dit besluit bekend maken als aan alle voorwaarden wordt voldaan

Het onderwerp van referendum

Nu de aanloop naar een referendum is uiteengezet is het belangrijk om te vermelden waarover referenda kunnen worden gehouden. De onderwerpen moeten worden onderverdeeld onder het nationale referendum, het provinciaal en een gemeentelijk referendum. Het nationaal referendum kan worden gehouden over twee zaken: wetten en stilzwijgende goedkeuring van verdragen die binnen het Koninkrijk alleen voor Nederland gelden. Hier zijn echter verschillende uitzonderingen op genoemd in artikel 7 van de Trw. Onderwerpen waar referenda over kunnen gaan op provinciaal niveau zijn hetzelfde als op gemeentelijk niveau. Wetgeving hierover is eveneens hetzelfde (artikel 8 Trw) en daarom zullen we het referendum op provinciaal niveau niet apart behandelen. Het referendum op gemeentelijk niveau kan worden gehouden over een aantal zaken, de volgende twee zijn de belangrijkste:

- een algemeen verbindend voorschrift of de intrekking daarvan
- een besluit van de gemeenteraad

Ook hierop zijn weer verschillende uitzonderingen. Belangrijk is om deze eveneens te vermelden, met het oog op het referendum in Hilversum. Uitzonderingen zijn o.a.

- gemeentelijke belastingen kunnen geen onderwerp van referendum zijn
- indien het een algemeen bindend voorschrift betreft wat deel uitmaakt van een bestemmingsplan
- indien gemeentes bij het nemen van een besluit geen ruimte hebben voor het maken van keuzes van beleidsinhoudelijke aard

Hieruit blijkt dat gemeentelijke belastingen geen onderwerp van referendum kunnen zijn. In aanloop naar het referendum in Hilversum is dit nog het onderwerp geweest van een beroep van de initiatiefnemers bij de Raad van State. Dit zal in hoofdstuk drie uitvoerig worden behandeld.

Stemming

Als uiteindelijk aan alle voorwaarden is voldaan, wordt het referendum gehouden. Ook hierop zijn uiteraard weer verschillende regels van toepassing. Nadat alle werkzaamheden met betrekking tot de stemming zijn uitgevoerd, wordt door het stembureau vastgesteld wat het totaal aantal uitgebrachte stemmen is, wat het aantal voor- en tegenstemmers is, wat het aantal ongeldige stemmen is en tot slot wat het totale aantal kiesgerechtigden voor het referendum is (artikel 136 Trw). De volgende bepaling die van belang is, wordt genoemd in artikel 137 van de Tijdelijke referendumwet. Hierin staat beschreven dat het centraal stembureau vaststelt of een meerderheid zich tegen de aan het referendum onderworpen wet of aan het referendum onderworpen besluit heeft uitgesproken en, indien dit het geval is, die meerderheid ten minste dertig procent omvat van hen die gerechtigd waren aan het referendum deel te nemen. Is dit wel het geval dan is de uitslag een geldige raadgevende uitspraak tot afwijzing. In dit geval moet (wat Hilversum betreft) de raad de uitkomst van het referendum als raadgevende uitspraak nemen. Zij zal in haar besluit het advies in overweging moeten nemen, hoewel zij de uitkomst wel degelijk naast zich neer mag leggen (artikel 5 Trw). Is dit niet het geval dan is er niet sprake van een geldige raadgevende uitspraak tot afwijzing en behoeft de raad geen enkele rekening te houden met de uitkomst van het referendum. In dit geval zal de aan het referendum onderworpen wet alsnog in werking treden. Uit artikel 23 blijkt

namelijk dat indien het referendum niet heeft geleid tot een raadgevende uitspraak tot afwijzing, de gemeenteraad opnieuw voorziet in de inwerkingtreding. De gemeenteraad zal de wet in dat geval dus invoeren.

4. Wie waren de initiatiefnemers van het referendum en op welke gronden namen zij dit initiatief

4.1 Initiatiefnemers en aanleiding tot het nemen van het initiatief

Het eigenlijke startmoment in de aanloop naar het referendum was de raadsvergadering van 3 september 2003. Tijdens deze vergadering stelde de Hilversumse raad de Parkeerverordening Hilversum 2003 en de Parkeerbelastingverordening Hilversum 2003-2 vast (Vergadering gemeenteraad, 3 september 2004). Eveneens werd tijdens deze vergadering door de raad het Burgerinitiatief Voorstel Parkeren verworpen. Deze drie gebeurtenissen vormden de basis voor het later gehouden referendum.

De kern van het nieuwe parkeersysteem was een systeem met dubbelgebruik van alle beschikbare parkeerplaatsen. Zowel vergunninghouders als bezoekers konden in dit nieuwe systeem gebruik maken van de beschikbare ruimte binnen de schil. Deze schil maakte deel uit van een indeling die de gemeente had gemaakt voor het centrum en het gebied daaromheen. Het schilgebied is het gebied dat deel uitmaakt van de schil rond het centrum (Parkeerverordening Hilversum; 2003). Daaromheen bevindt zich nog weer een buitenschil. Op basis van de parkeerverordening kunnen bewoners een parkeervergunning aanvragen (art. 5 lid 1 parkeerverordening). Eveneens worden aan mensen die een bedrijf hebben, of een beroep uitoefenen in een gebied waar dubbel gebruik gemaakt kan worden van de beschikbare parkeerplaatsen, een vergunning verleend. Met het systeem waarvan gebruik gemaakt werd voordat de parkeerverordening zou worden ingevoerd konden alleen vergunninghouders parkeren binnen het centrum en de schil. Het gevolg hiervan was dat de wijken buiten deze gebieden (de buitenschil) verstopt raakten omdat mensen hun auto niet kwijt konden in het centrum en de schil. Hierom heeft de toenmalige wethouder Heerschop van Verkeer voorgesteld om de schil dubbel te gebruiken. Dit heeft uiteindelijk geleid tot de nieuwe Parkeerverordening Hilversum 2003. Hierin is onder meer het vergunningen systeem vastgelegd.

Zoals gezegd is tijdens deze raadsvergadering ook de Parkeerbelastingverordening behandeld (Parkeerbelastingverordening Hilversum, 2003-2). Hierin stonden o.a. alle tarieven die betrekking hadden op de parkeerverordening, dus de tarieven voor de parkeermeters en –automaten en de tarieven voor de parkeervergunning. Tevens wordt

hierin medegedeeld dat in principe in heel Hilversum (op nader aan te wijzen locaties) tegen betaling kan worden geparkeerd.

Een gevolg van de parkeerverordening zoals die hiervoor beschreven is, is dat de inwoners binnen de schil er rekening mee moeten houden dat de parkeerplaatsen voor vergunninghouders op bepaalde momenten ook worden bezet door mensen zonder vergunning. Dit is een logisch gevolg van het dubbel gebruik van de beschikbare ruimte. Dit gegeven werd door veel inwoners binnen de schil niet op prijs gesteld en een kleine groep van een drietal personen stelde vervolgens een alternatief voor op de parkeerverordening onder de naam: Burgerinitiatief Voorstel Parkeren (BIV). Oplossing van de problemen werden door deze groep gegeven door aanpassingen te doen op het huidige parkeerbeleid (Verzoek Burgerinitiatiefvoorstel: 2003). In dit voorstel stond o.a. dat er geen extra parkeermeters moeten komen. Verder zouden de binnengrenzen van de schil moeten worden opgeheven, zodat vergunninghouders in het gehele gebied zouden mogen parkeren en niet alleen in het gebied waar ze een vergunning voor hebben. Dit zorgt ervoor dat vergunninghouders in een aansluitende wijk kunnen parkeren indien hun eigen wijk vol is. Ook zouden dag-, week- en maandkaarten moeten worden ingevoerd voor klusbedrijven leveranciers e.d. voor werkzaamheden op bepaalde adressen, zodat deze in elk geval konden parkeren in de schil. Naast deze punten werden er nog een aantal andere punten aangereikt om de problemen op te lossen. Dit voorstel werd dus uiteindelijk door de raad behandeld en hoofdelijk in stemming gebracht. Dit resulteerde in 13 stemmen voor het burgerinitiatief en 17 stemmen tegen (Vergadering gemeenteraad, 3 september 2004).

De fracties waren unaniem in hun oordeel. De fracties D66, ChristenUnie/SGP, GroenLinks en de VVD waren voor, de fracties CDA, PVDA en Leefbaar Hilversum waren tegen, wat dus resulteerde in een verwerping van het voorstel. Dit was niet het geval met de parkeerverordening en de parkeerbelastingverordening. Deze werden beide zonder hoofdelijke stemming aangenomen. De fracties die hier tegen waren, waren uiteraard dezelfde als die voor het burgerinitiatief waren, dus de fracties van GroenLinks, D66, de VVD en de ChristenUnie/SGP. Andersom gold dit voor de fracties CDA, PVDA en Leefbaar Hilversum.

Het afwijzen van het voorstel was voor een aantal mensen rondom de groep van het eerdere Burgerinitiatiefvoorstel Parkeren aanleiding om een nieuw comité op te richten om een andere weg in te slaan, namelijk die van het referendum. Onder de vlag van het Burgerinitiatiefcomité werd er start gemaakt met de aanloop naar het referendum. Dit Burgerinitiatiefcomité was dus de initiatiefnemer van het referendum. Dit comité was een samenwerkingsverband van een aantal bewonersverenigingen (o.a. Oud-Oost, Boomburg, Centrum, Trompenberg Zuid en Raadhuis e.o.). Eveneens waren in dit comité individuele Hilversummers uit andere straten en wijken actief. Coördinator van dit comité was dhr. Van den Hoorn. Uit het interview met hem blijkt dat hij als coördinator betrokken is geweest bij o.a. contacten met de gemeente en al het andere waarbij de initiatiefnemers een rol in speelden.

4.2 Aanloop naar het referendum

Voordat het Burgerinitiatiefcomité over kon gaan tot het indienen van een inleidend verzoek tot het houden van een referendum, moest eerst antwoord worden verkregen op de vraag wat nou precies referendabel was. Op basis van de Tijdelijke referendumwet heeft de gemeenteraad besloten dat alleen de Parkeerverordening referendabel was en de parkeerbelastingverordening niet. In artikel 8 lid 4 staat namelijk dat de gemeenteraad kan bepalen dat over belastingen geen referendum mag worden gehouden. Dit besluit van de gemeenteraad heeft een lid van het burgerinitiatiefcomité, dhr Blom, aangevochten bij de Afdeling bestuursrechtspraak van de Raad van State. Het beroep richt zich in deze tegen het feit dat in de parkeerbelastingverordening is vastgelegd dat in Hilversum tegen betaling kan worden geparkeerd (op een aantal plaatsten). Hierdoor is dit feit niet referendabel. Dhr. Blom stelt dat de situatie ontstaat dat de hoofdregel, het betaald parkeren, niet referendabel is, maar de uitzondering, het vergunningensysteem wel. (Beroepschrift Parkeerbelastingverordening Hilversum: 2003). De Raad van State oordeelde echter op 7 oktober 2003 dat de gemeente in haar recht stond door de Parkeerbelastingverordening niet referendabel te maken (ArvS, 7 oktober 2003, 200306533/1). Na deze uitspraak was dus duidelijk dat indien er een referendum zou worden gehouden, deze zou gaan over de Parkeerverordening 2004.

4.3 Het inleidend en het definitieve verzoek

Nadat het Burgerinitiatiefcomité het besluit had genomen om zich in te zetten voor het in gang zetten van een referendumprocedure met een uiteindelijk referendum als doel, kon begin worden gemaakt met het verzamelen van inleidende verzoeken. De bepaling was dat er 300 inleidende verzoeken nodig waren om de procedure voor het houden van een referendum te kunnen voortzetten (Evaluatie Referendum, 2004). Dit minimale aantal werd ruimschoots gehaald. Met een totaal van 503 geldende inleidende verzoeken voor het houden van een referendum werd op 17 oktober door de voorzitter van het centraal stembureau bepaald dat mocht worden overgegaan tot het indienen van een definitief verzoek. Dit besluit brengt met zich mee dat de inwerkingtreding van de Parkeerverordening zoals die is vastgesteld op 3 september 2003 vervolgens van rechtswege is vervallen (artikel 22, derde lid, Trw). Hierin staat namelijk dat inwerkingtreding vervalt als het inleidend verzoek tot het houden van een referendum onherroepelijk is toegelaten.

Het besluit dat mocht worden overgegaan tot het indienen van een definitief verzoek werd in de Gooi en Eemlander van 6 november 2003 bekend gemaakt. Bij de gemeenteberichten onder de kop 'Referendum Parkeerverordening Hilversum 2003' werd voor de lezer duidelijk gemaakt op welke manier en onder welke voorwaarden de kiesgerechtigden een ondersteuningsverklaring konden afleggen. Er wordt in aangegeven dat het afleggen van een ondersteuningsverklaring kan geschieden in persoon of per brief. Voor het in persoon afleggen van een ondersteuningsverklaring geeft de gemeente een aantal mogelijkheden. Ten eerste het raadhuis, afdeling burgerzaken. Ten tweede de receptie van de afdeling sociale zaken en ten derde de hulpsecretarie. Voor het afleggen van een verklaring per brief moet gebruik gemaakt worden van een door het college beschikbaar gesteld formulier. Deze konden worden afgegeven bij zowel de receptie van het gemeentehuis als de receptie van de afdeling sociale zaken. Nadrukkelijk wordt aangegeven dat een per brief afgelegde ondersteuningsverklaring ongeldig is indien niet alle gevraagde gegevens op het formulier zijn ingevuld. Dat dit van belang is blijkt uit het feit dat er verschillende formulieren om de één of andere reden niet geldig bleken te zijn.

Vanaf 6 november 2003, de officiële startdatum van de 2e fase, zijn de medewerkers van het Burgerinitiatiefcomité intensief bezig geweest met het verzamelen van ondersteuningsverklaringen voor het definitieve verzoek. Onder andere het langs kroegen gaan en het posteren met een stand in de hoofdstraat bracht de nodige verklaringen op (*Gooi en Eemlander*, december 2003). Uiteindelijk werd door de voorzitter van het centraal stembureau bekend gemaakt dat het definitieve verzoek tot het houden van een referendum over de Parkeerverordening Hilversum 2003 wordt toegelaten (*Gooi en Eembode*, januari 2004). In totaal waren er 6049 verzoeken ingediend waarvan 5464 geldige en 585 ongeldige. Vanwege het feit dat het minimum aantal verzoeken 3950 diende te zijn, was het aantal geldige verzoeken echter ruimschoots voldoende. Uit een artikel in de *Gooi en Eemlander* (december 2003) blijkt dat het BIV nog de nodige protesten hadden ten aanzien van het aantal ongeldige verklaringen. Zij beschuldigde de controleurs van de verklaringen van ‘mierenneukerei’. Zo waren er 115 formulieren zonder voorletters, 107 formulieren zonder geboorteplaats en 63 met een foute geboorte datum (*Gooi en Eemlander*, december 2003). Mw. De Vries, coördinator van het referendum, zegt in een interview hier het volgende over: “Er is consequent de Tijdelijke referendumwet toegepast en op basis hiervan werden de formulieren beoordeeld”. De heer Van den Hoorn, coördinator van de verzoeken, zegt in zijn interview dat het hier ging over de interpretatie van de wet. Het burgerinitiatiefcomité vond dat het om de strekking ging dat indieners van de verzoeken te identificeren moesten zijn. Dit was in zijn ogen ook mogelijk indien er een voorletter bijvoorbeeld ontbrak en vandaar de opmerking ‘mierenneukerei’. Uiteindelijk werd er niets meer veranderd en deed deze beschuldiging ook niets af van het resultaat. Na deze uitslag werd door de voorzitter van het centraal stembureau besloten dat op 31 maart 2004 het raadgevend referendum zou plaats vinden.

5. Hoe is de organisatie van het referendum verlopen

5.1 Financiering

Nadat bekend was geworden dat er een referendum zou komen, stelde het college voor aan de raad om middelen vrij te maken voor de uitvoering en de organisatie van het referendum. Deze middelen zouden aangewend moeten worden voor een drietal zaken (Vergadering gemeenteraad, 11 februari 2004). Ten eerste zou er voorlichting moeten komen. Het doel hiervan was om de kiezers te informeren over het onderwerp van het referendum. Ten tweede moest de opkomst van het referendum gestimuleerd worden. Ten derde zou het gemeentelijk standpunt duidelijk gemaakt moeten worden. Dit hield concreet in dat er geld beschikbaar moest zijn om het ‘stem voor de verordening’ te promoten. Ten slotte waren er middelen nodig om de verschillende belangengroepen subsidie te verlenen. Op 11 februari 2004 stemde de raad met deze voorstellen in. Dit voorstel hield onder meer in dat er €10.000,- beschikbaar werd gesteld voor de verschillende belangengroepen.

Op 15 januari, dus al voor dat bekend was gemaakt dat er middelen beschikbaar zouden komen, was via de Gooi en Eembode bekend gemaakt dat op basis van de Algemene subsidieverordening Hilversum 1998, de verschillende maatschappelijke groeperingen een aanvraag konden indienen voor het voeren van een campagne. Hierop kwam een drietal aanvragen binnen. De initiatiefnemers van het referendum, het Burgerinitiatiefcomité, vroeg om een subsidiebedrag van €14.500,-. De Hilversumse ondernemers vereniging STRO vroeg om een bedrag van €9108,50,- en het Referendumspektakel* vroeg om een bedrag van €4269,72,-. Uiteindelijk werd besloten het bedrag van €10.000,- te verdelen naar verhouding, wat de het Burgerinitiatiefcomité een bedrag van €5201,19,- opleverde, het STRO een bedrag van €3267,25,- en het Referendumspektakel een bedrag van €1531,56,-. Zoals gezegd kreeg het burgerinitiatiefcomité kreeg een bedrag van €5201,19,- te besteden voor het voeren van

---

* Over het Referendumspektakel is weinig bekend. Zowel in krantenartikelen, de Evaluatie Referendum en officiële raadsstukken wordt hierover voor zover bekend niets gemeld. Uit het interview met dhr. Van den Hoorn blijkt dat het een feest/bijeenkomst was waar over actuele problemen werd gesproken. Door het onderwerp referendum erbij te betrekken kwamen ze in een positie waarin het mogelijk was om subsidie aan te vragen, wat ze dus ook uiteindelijk hebben gedaan.

een campagne. Uit het interview met dhr. Van den Hoorn blijkt dat dit budget het burgerinitiatiefcomité behoorlijk gehinderd heeft in het voeren van campagne. Het was in hun ogen te weinig om behoorlijk campagne te voeren. Het plaatsen van bijvoorbeeld een advertentie in de krant was al niet mogelijk.

Voor de gemeente is eveneens een bedrag van €10.000,- begroot om te gebruiken voor de inhoudelijke campagne. De werkelijke kosten waren uiteindelijk €7.929,41,-. De complete financiële verantwoording van het geheel ziet u in tabel 2.

Tabel 2. Financiële verantwoording van het geheel (Bron: Evaluatie Referendum, 2004).

	begroot	Werkelijke kosten
Kosten stembureauleden	26.800	21.900
Kosten stemlokalen	10.500	3.510
Oproepen en kiezen	23.800	20.796
Voorlichting/opkomstbevordering	31.900	23.987
Onderhoud/assistentie stemmachines	1.000	1.794
Subsidie actiegroepen	10.000	10.000
Totaal uitvoering Referendum	104.000	81.987
Inhoudelijke campagne gemeente	10.000	7.829

Tevens is er €1.240,- uitgegeven aan uitzendkrachten a.g.v. de uitvoering van het referendum. Belangrijk is om te vermelden dat bij de afdeling burgerzaken er in de maanden naar het referendum toe 2 personen fulltime mee bezig zijn geweest. Deze kosten zijn niet opgenomen in de financiële verantwoording. Coördinator mw. De Vries geeft aan dat dit namelijk tot hun dagelijks werk behoort. Op de dag zelf zijn nog een groot deel van de ambtenaren ingezet bij de organisatie op de stembureaus. Dit wil aangeven dat het referendum voor veel extra werk heeft gezorgd.

5.2 Organisatie

Voor de procedures die gevolgd moeten worden bij het houden van een gemeentelijk referendum heeft het ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties een cursusmap beschikbaar gesteld (Tijdelijke Referendumwet; cursus materiaal najaar

2001). Alle procedures die gevolgd moeten worden, zijn hierin stap voor stap beschreven. Eveneens worden hierin de verschillende formulieren die nodig zijn gegeven. In de map zitten 38 formulieren, ook wel modellen genoemd, die betrekken hebben op het uitvoeren van de gehele procedure aangaande het referendum op basis van de Tijdelijke Referendumwet (dus ook voor het aanvragen van een nationaal c.q. provinciaal referendum). Zo zitten er de modellen in die gebruikt moeten worden voor het verzoek tot het houden van een gemeentelijk referendum (model Trw/D3-2), modellen waarin een verklaring ter ondersteuning van een inleidend verzoek tot het houden van een referendum wordt gevraagd (Model Trw 76, 80 en 81) en modellen waarin een format wordt gegeven voor hoe het stembureau het aantal geldige verklaringen moet vaststellen. Naast deze modellen worden ook bijvoorbeeld oproepingskaarten voor een referendum (model Trw 117/ J7), stembiljetten en volmachtbewijzen gegeven (model Trw 117/ J20). Van deze modellen is door de organisatie van het referendum gebruik gemaakt. Eveneens wordt in de map een stapsgewijze procedure voor het uitvoeren van gemeentelijk referendum op basis van de Tijdelijke referendumwet gegeven. Deze procedure wordt onderverdeeld in een aantal fases. Per fase wordt beschreven welke taken moeten worden verricht en in welke volgorde. De volgorde van de fases is als volgt: fase 1: vaststelling referendabiliteit, fase 2: inleidend verzoek, fase 3: definitief verzoek, fase 4: voorbereiding van de stemming, fase 5: stemopneming, fase 6: vaststelling van de uitslag. Dit zijn eveneens de procedures geweest die zijn gevolgd. In het Evaluatie referendum (2004) wordt gesteld dat vanaf het moment van vaststellen van de parkeerverordening in september 2003, het gemeentelijk handelen er op gericht is geweest om de Tijdelijke referendumwet en de referendumverordening juist toe te passen. Verder wordt er in aangegeven dat er zeer specifieke voorschriften zijn (hiervoor beschreven) en dat tijdens de organisatie en de uitvoering voortdurend is getoetst aan deze kaders.

Met betrekking tot de regels over de uitvoering van het referendum is er regelmatig overleg geweest met het Burgerinitiatiefcomité over de juiste uitvoering. Ook in het kader van contact met de samenleving is er regelmatig overleg geweest met het

Burgerinitiatiefcomité. Het betrof hier naast overleg over de uitvoering van de stappen waaraan de gemeente gebonden was, ook het informeren over gemeentelijke activiteiten en mogelijkheden voor afstemming en samenwerking.

Tot slot werden er regelmatig in de verschillende regionale kranten melding gemaakt van de stand van zaken. Dit zal in de volgende hoofdstukken nog uitvoerig worden besproken.

5.3 Referendumvraag

De referendumvraag werd niet door de gemeente maar door het Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties bepaald. In de map Tijdelijke referendumwet; cursus materiaal najaar 2001, werd naast onder meer de modellen die hiervoor zijn besproken ook een model gegeven voor de referendumvraag. Model Trw 117/ J33 gaf aan hoe de referendumvraag er uiteindelijk uit moest komen te zien (bijlage 2). De tekst van het model is de volgende:

STEMBILJET

Voor het nationaal / provinciaal / gemeentelijk raadgevend correctief referendum (in de provincie / in de gemeente *Hilversum*) over de volgende wet / stilzwijgende goedkeuring van het volgende verdrag / het volgende besluit:

Parkeerverordening Hilversum 2003 .....

op ..... (datum)

Hieruit blijkt duidelijk dat de gemeente geen enkele speling had wat betreft de referendumvraag. Het enige wat zij kon doen was gebruik maken van dit model en de gegevens invullen die hierboven vet/cursief gedrukt staan. De kiezers hadden de mogelijkheid om voor of tegen het verdrag c.q. besluit te stemmen. Uit alle interviews blijkt dat er veel onduidelijkheid is geweest over de referendumvraag. De reden hiervoor was dat het een enorm complex probleem was, wat werd teruggebracht tot deze eenvoudige stelling. Door de vraag op deze manier te stellen was voor veel mensen onduidelijk waarover ze precies konden stemmen. De vraag of dit probleem verholpen

had kunnen worden indien de gemeente zelf de referendumvraag had kunnen geven is moeilijk te beantwoorden. Waarschijnlijk was het voor de meeste kiezers nog steeds een te ingewikkeld probleem geweest wat moeilijk terug was te brengen tot een paar regels.

6. Wat is er gebeurt in het kader van voorlichting en campagne

6.1 Opkomstbevordering

Om tot een geldige afwijzende kiezersuitslag te komen moet op basis van de Trw aan een aantal eisen worden voldaan. Deze worden genoemd in artikel 137:

Het centraal stembureau stelt vervolgens vast of een meerderheid zich tegen de aan het referendum onderworpen wet of het aan het referendum onderworpen besluit heeft uitgesproken en, indien dit het geval is, of die meerderheid ten minste dertig procent omvat van hen die gerechtigd waren aan het referendum deel te nemen.

Het college heeft om deze aantallen te bereiken op een aantal manieren getracht om de opkomst te verhogen (Evaluatie Referendum, 2004):

- Oproepen op de gemeente pagina (lokale krant: De Gooi en Eembode), vanaf 12 februari tot aan het referendum
- Gebruik maken van de lokale en regionale pers; o.a. advertenties in de Gooi en Eembode en de Gooi en Eemlander in de week voorafgaand aan het referendum
- Tv-spotje via Omroep Hilversum, gedurende 10 dagen voorafgaand aan het referendum, waarin de burgemeester kiesgerechtigde Hilversummers oproept te gaan stemmen
- Extra gemeentepagina op zaterdag 27 maart waarin de verschillende betrokken organisaties en de gemeente hun standpunten hebben toegelicht
- Verspreiding persfoto van het van zolder halen van de stemmachines (bijlage 1, afbeelding 1)
- Voorpubliciteit over rechtstreekse uitzending tijdens de uitslagavond op Omroep Hilversum

Eveneens blijkt uit de evaluatie dat alle betrokken partijen hebben opgeroepen, in alle communicatie-uitingen, om te gaan stemmen, om de opkomst van het referendum zo hoog mogelijk te laten zijn.

6.2 Eisen aan de gemeentelijke campagnevoering

In de eerste en tweede fase van het referendum, dus het inleidende en het definitieve verzoek, heeft het college ervoor gekozen om zich terughoudend op te stellen wat betreft het gemeentelijk standpunt over parkeren. Hadden ze dit wel gedaan dan had de situatie zich voor kunnen doen dat de burgers zich beïnvloed zouden voelen in hun mening over de wenselijkheid van een referendum. Pas op het moment dat duidelijk was dat er een referendum zou komen is het college een campagne begonnen om hun standpunt naar voren te brengen en deze te verduidelijken. Er werd door het college wel een aantal randvoorwaarden gesteld om de campagne op een correcte manier te laten verlopen (Evaluatie Referendum, 2004). Een eerste vereiste was dat de inhoudelijke campagne zowel bestuurlijk als organisatorisch gescheiden moest blijven van de activiteiten van de gemeente met betrekking tot de organisatie van en voorlichting over het referendum. Hiermee werd concreet bedoeld dat de campagne voor een positieve stem ten aanzien van het referendum los staat van de taak van de gemeente om het referendum te organiseren en de mensen objectief voor te lichten. Een tweede vereiste was dat de inzet van ambtelijke capaciteit en middelen in redelijke verhouding stond tot de activiteiten en middelen van de initiatiefnemers, het burgerinitiatiefcomité. Dit om te voorkomen dat de gemeente misbruik zou maken van haar professionele overwicht. Deze discussie is ook uitvoerig in de Raad gehouden (Vergadering gemeenteraad, 11 februari 2004). Deze tweede vereiste is een belangrijke randvoorwaarde. Deze was namelijk, ter verduidelijking, ook aan de orde tijdens het nationale referendum over de Europese Grondwet. De vraag was hier of het kabinet niet onevenredig veel middelen inzette om de publieke opinie te sturen richting een ja-stem. Over deze kwestie werden zelfs kamervragen gesteld (Kamerstukken II, 2004/2005, nr. 80). De gemeente wilde een dergelijke kwestie op gemeentelijk niveau voorkomen. Ter bewaking van deze punten stelde het college een ambtenaar aan als intern regisseur die toezicht hield op de

scheiding tussen de verschillende gemeentelijke rollen in het referendum en die toezicht hield op de redelijkheid van de gemeentelijke inzet in de inhoudelijke campagne.

Achteraf blijkt dat deze intern regisseur niet gefunctioneerd heeft zoals was beoogd. In het interview met coördinator Mw. De Vries geeft zij aan dat de taken voor deze persoon niet duidelijk waren. Tevens stelt zij dat achteraf gezien er een neutrale commissie had moeten zijn, die op onder meer de bewaking van deze punten had moeten toezien. Dit punt is echter niet tijdens de evaluatie van het referendum naar voren gekomen (Evaluatie referendum, 2004)

6.3 Campagne ter verduidelijking van het gemeentelijk standpunt

De gemeente heeft verschillende middelen gebruikt om haar standpunt te promoten. Een eerste middel wat zij gebruikte was een promotiefolder. Deze folder was een belangrijk middel om de stemmers te bereiken en te kunnen overtuigen van het gemeentelijk standpunt. Deze folders werden onder meer huis aan huis verspreid. De slogan waarmee via deze folder werd geprobeerd de mensen over te halen was: **Referendum; Stem vóór een eerlijk parkeersysteem!**

De folder begint met een inleidend verhaal van de toenmalig wethouder van Verkeer: Karen Heerschop. In de inleiding vertelt ze in het kort hoe het nieuwe parkeersysteem in haar werk gaat. Ze geeft aan dat dit in haar ogen het eerlijkst denkbaar systeem is. Vervolgens worden onder de kopjes: *Parkeren, eerlijker verdelen van de ruimte* en *Gastvrij, eenduidig en eerlijk* uitgelegd waarom de mensen vóór moeten stemmen. De uitleg komt er in het kort op neer dat het nieuwe systeem vooral eerlijker en gastvrijer is dan het oude. Bewoners hebben dankzij hun vergunning een plek voor hun auto, andere Hilversummers en mensen van buiten kunnen hun auto eveneens kwijt, maar moeten hiervoor betalen. Na deze uiteenzetting volgen een aantal argumenten waarom mensen voor moeten stemmen. Een eerste argument dat wordt gegeven is dat de angst dat wijken vol en verstopt zouden raken door het nieuwe systeem ongegrond is. Een tweede argument dat wordt gegeven is dat de gemeente niet aan het systeem hoeft te verdienen en dat het systeem van parkeerregulering zichzelf bedruipt. De opbrengsten zijn voor de gemeente, en niet zoals met vergunningen voor de overheid. Een derde argument dat

wordt aangedragen is dat het nieuwe parkeersysteem zich leent voor uitbreidingen, waar verschillende wijken al om hebben gevraagd. De zogenaamde buitenschil. Hierna worden nog enkele voordelen genoemd voor de mensen die in de schil wonen. Er wordt op gewezen dat vergunninghouders voor nog geen 5 euro in de maand overal in de schil mogen parkeren. Dit is in verhouding met de meeste gemeenten erg laag. Hier betaal je soms vier keer zoveel. Tot slot worden de lezers van de folder opgeroepen om toch vooral allemaal te gaan stemmen. Het is niet een zaak die alleen bewoners van het centrum en de wijken eromheen aangaat, maar ook bewoners van de buiten wijken hebben er belang bij. Het nieuwe beleid biedt die mensen en hun bezoek de mogelijkheid om in hun eigen buurt en elders in Hilversum te parkeren.

Naast het verspreiden van deze folder werd ook gekozen voor het plaatsen van reclame borden langs de weg (Bijlage 1, afbeelding 2). Hierop wordt wederom gebruik gemaakt van de slogan: **Referendum; Stem vóór een eerlijk parkeersysteem.**

6.4 Gezamenlijke campagnevoering en algemene voorlichting over het onderwerp

Er is tijdens het uitdragen van de standpunten van zowel de gemeenteraad als van het burgerinitiatiefcomité veelvuldig gebruik gemaakt van de lokale en regionale pers. Met name in de regionale krant, De Gooi- en Eemlander, werd veel aandacht besteed aan het referendum. In het kader van voorlichting en campagne werd in de editie van zaterdag 27 maart 2004 (p2) een volledige pagina besteed aan het referendum (4 dagen voorafgaand aan het referendum). Onder de rubriek: Mening en Achtergronden, met de kop Met de auto naar de stembus, kwamen zowel de voor- als tegenstanders van het parkeerbeleid aan het woord. Het grootste gedeelte van de pagina wordt gevuld met feiten over de situatie in Hilversum. Er wordt antwoord gegeven op vragen als:

- Wat is een referendum nou precies
- Wat gebeurt er met de uitslag en wanneer is deze geldig
- Wat houdt het nieuwe parkeersysteem in
- Wie zijn voor en wie zijn tegen

Naast deze feiten en objectieve informatie worden de standpunten van zowel de voor- als de tegenpartij belicht. De gemeente komt met acht oneliners zoals:

- Als u vindt dat Hilversummers de parkeerlusten en –lasten eerlijk moeten delen
- Als u vindt dat iedereen van de beschikbare parkeerruimte in Hilversum gebruik moet kunnen maken
- Als u vindt dat bewoners de parkeerplek voor hun deur niet voor zichzelf mogen opeisen.

Uit deze standpunten en de overige standpunten die de gemeente geeft blijkt duidelijk dat de gemeente zich in haar campagne vooral richt op de stemgerechtigden die buiten het centrum en de schil wonen. Dit laat zich ook eenvoudig verklaren doordat hier de grootste groep mensen wonen die belang hebben bij het parkeersysteem van de gemeente. Zoals gezegd worden naast de standpunten van de gemeente ook de standpunten de tegenpartij genoemd. Zij komt met zeven oneliners zoals:

- Als u vindt dat ‘eerlijk delen’ niet betekent dat de bewoners de lasten dragen van het parkeersysteem en de winkels en bedrijven de lusten
- Als de parkeerdruk in uw straat waar al vergunning parkeren gold sinds november enorm is toegenomen en u de parkeerautomaat in uw straat kwijt wilt
- Als u vindt dat de gemeente altijd vooraf met de bewoners moet overleggen voordat er een nieuw parkeersysteem wordt ingevoerd

Uit deze standpunten blijkt dat het de tegenstanders van de Parkeerverordening zich met name richten op bewoners in het centrum en in de schil. Naast deze standpunten worden vervolgens nog enkele ingezonden brieven behandeld. Er is sprake van zowel een ingezonden brief van een tegenstander als van een voorstander. Verder is er nog een brief van een lezer die de mensen oproept om vooral te gaan stemmen en zich goed te laten informeren. Tot slot wordt er nog een poll besproken. De stelling ‘Het nieuwe parkeersysteem in Hilversum is een groot succes’ leverde een (record) aantal reacties op. Een duidelijke meerderheid (60 procent) bleek het niet met de stelling eens te zijn.

Eveneens werd in het kader van voorlichting en campagne meegedaan aan een manifestatie in de Hilversumse Bloemenbuurt, enkele dagen voor het referendum. Er werd gebruik gemaakt van een stand waar, naast het eerder genoemde reclame bord, flyers te verkrijgen zijn. Naast een stand van de gemeente was er ook een stand van de

het burgerinitiatiefcomité aanwezig. Als promotie materiaal werden hier eveneens flyers uitgedeeld. Voor de kinderen werden ballonnen verstrekt met de tekst **HELP!** erop. Bij deze manifestatie was wethouder van Verkeer Karen Heerschop aanwezig ter verkondiging van het gemeentelijk standpunt. Deze aanwezigheid leidde onder meer tot discussies met aanhangers van het Burgerinitiatief.

6.5 Campagne ter verduidelijking van het burgerinitiatiefstandpunt

Het burgerinitiatief heeft stevig campagne gevoerd om de stemmers te overtuigen tegen het parkeersysteem te stemmen. Hiervoor hebben zij naast de al genoemde methodes gebruikt gemaakt van onder meer websites. Via de sites: www.parkeerplan.nl en www.q-designs.nl/BIV was het mogelijk om geïnformeerd te worden. Deze sites zijn echter op het moment van schrijven van dit onderzoek niet meer actief.

Daar waar de gemeente gebruik maakte van reclameborden langs de weg, maakte het burgerinitiatief gebruik van een tweetal posters (Bijlage 1, afbeelding 3 en 4). Op de eerste poster is een overvolle straat met auto's te zien die om hulp roepen te zien. De tekst 'Want de gemeente Hilversum is de weg kwijt' moet duidelijk maken dat de gemeente een verkeerde weg heeft ingeslagen wat betreft het parkeerbeleid. Op de tweede poster is een afbeelding te zien van een verkeersbord waarop staat dat er de mogelijkheid is tot betaald parkeren. Hierdoor heen is een groot kruis gezet met de tekst: **Parkeerautomaten in onze wijk? Dat nooit!**

Een ander belangrijk campagne middel waarvan gebruik werd gemaakt was het uitdelen van pamfletten. Deze pamfletten waren dubbelzijdig gedrukt. Op de voorkant is de poster te zien die eveneens werd gebruikt op reclameborden. Op de achterkant staan een aantal argumenten waarom het standpunt van het burgerinitiatief moet worden gevolgd. De gevolgen van het beleid zoals die zijn gegeven zijn onder meer: sterke stijging van de parkeerkosten voor bewoners en bezoekers en het volstromen van de wijken buiten het centrum. Tot slot wordt aan het eind van het pamflet nog een steek gegeven naar de gemeente. Hierin staan namelijk een aantal punten uit de parkeerverordening die uit het Burgerinitiatief parkeerplan zijn overgenomen, met de tekst: dat is heel mooi, maar is het gepast om te pronken met andermans veren. Een ander

middel was het uitdelen van folders met het ‘waarom een referendum’. Argumenten die hierop staan geschreven zijn veelal al aan bod gekomen. Tot slot blijkt nog uit het interview met initiatiefnemer dhr. Van den Hoorn dat de initiatiefnemers ook nog met een geluidswagen de wijken zijn in geweest om via deze manier hun standpunt toe te lichten.

7. Wat was de uitslag van het referendum en wat waren de consequenties hiervan

7.1 De uitslag

Na een lange aanloop naar het referendum toe was dan uiteindelijk op 31 maart 2004 het referendum over het correctief raadgevend referendum over de Parkeerverordening Hilversum 2003. In de Gooi en Eembode van één april (2004) werd bekend gemaakt dat de voorzitter van het centraal stembureau de uitslag van het referendum bekend zou maken tijdens een openbare zitting in de raadzaal op één april 2004, een dag na het referendum. Tevens werd hierin medegedeeld dat tegen de uitslag, op grond van artikel 144 en 145 van de Tijdelijke referendumwet, binnen een week beroep kon worden aangetekend bij de afdeling Bestuursrechtspraak Raad van State.

Als vervolgens de uitslag wordt bekendgemaakt blijkt dat de kiesdrempel niet is gehaald, waardoor de uitslag van het referendum niet geldig raadgevend is. In totaal brengen 17830 kiesgerechtigden hun stem uit. Hiervan stemden 13433 burgers tegen de Parkeerverordening en 4397 mensen stemden voor de verordening, oftewel 75 % stemde tegen en 25 % stemde voor . Deze 17830 stonden in Hilversum ten tijde van het referendum voor een opkomst percentage van 27 % van het aantal kiesgerechtigden. Hoewel het aantal tegenstemmers duidelijk een veel grotere groep inhoud, kan op basis van artikel 137 van de Tijdelijke referendumwet de uitslag niet gelden als een geldige raafgevende uitspraak tot afwijzing van de Parkeerverordening. Hiervoor geldt namelijk dat de meerderheid die zich tegen de aan het referendum onderworpen wet of besluit heeft uitgesproken, ten minste dertig procent van het aantal kiesgerechtigden moet omvatten. Dit is in deze dus niet het geval.

7.2 Consequenties

De uitslag van dit referendum gaf de gemeenteraad weinig ruimte voor het maken van keuzes. Vanwege het feit dat de kiesdrempel niet is gehaald heeft de gemeente op basis van artikel 23 van de Trw geen andere optie dan om de verordening in te voeren.

Er is dus geen mogelijkheid om de uitslag van het referendum alsnog mee ten nemen in een heroverweging van het voorstel. De wethouder stelt in een interview dat indien de kiesdrempel niet gehaald zou worden de verordening dan ook zou worden ingevoerd. Dit hoort volgens haar bij de regels van het referendum; de kiezer heeft de mogelijkheid gehad om tegen te stemmen, dit is niet voldoende gebleken omdat de kiesdrempel niet is gehaald, dus de verordening kan zonder veranderingen of heroverwegingen worden ingevoerd. Het college van B en W dient dan ook op 20 April 2004 een voorstel in bij de raad (registratienr. S0304320) om de inwerkingtreding van de Parkeerverordening Hilversum 2003 te bepalen op 24 mei 2004. In de toelichting hierop wordt gesteld dat de uitslag van het referendum onherroepelijk is geworden, omdat geen beroep is aangetekend. Vanwege het feit dat het referendum dus niet heeft geleid tot een raadgevende uitspraak tot afwijzing stelt zij de raad voor om de Parkeerverordening inwerking te laten treden. Tijdens de raadsvergadering van 12 mei 2004 wordt deze inwerkingtreding besproken. Een aantal raadsleden geven tijdens deze vergadering aan rekening te willen houden met het groot aantal tegenstemmers. Deze zijn echter in de minderheid en uiteindelijk wordt conform het voorstel besloten, zonder hoofdelijke stemming dat de Parkeerverordening Hilversum 2003 per 24 mei 2004 in werking zal treden (registratienr. S0304320.2). Dit onder aantekening dat de fractie van Groenlinks geacht wenst te worden te hebben tegengestemd (Vergadering gemeenteraad, 12 mei 2004). Geconstateerd kan worden dat deze stemming eigenlijk alleen maar een formaliteit was, omdat de tijdelijke referendumwet al had voorzien dat de verordening inwerking zou treden.

8. Conclusie

Nu alle deelvragen zijn beantwoord kan de centrale vraagstelling van het onderzoek worden beantwoord. De centrale vraagstelling luidde als volgt:

Hoe is het proces rondom het referendum in de gemeente Hilversum verlopen en werden de doelstellingen die ten grondslag lagen aan de Tijdelijke referendumwet bereikt?

Het eerste deel van deze vraag is uitvoerig behandeld in de voorgaande hoofdstukken. Het hele proces rondom het referendum begon met een vergadering over het wel of niet aannemen van de parkeerverordening. Zoals gebleken is, is het burgerinitiatiefvoorstel afgewezen en is de parkeerverordening aangenomen. Uit het hele proces rondom het referendum kunnen ten aanzien van de organisatie een aantal belangrijke conclusies worden getrokken. Het algemene beeld wat is ontstaan is dat het referendum organisatorisch goed is verlopen. De organisatie heeft geprobeerd om de Tijdelijke referendumwet zo precies mogelijk na te leven. De gevolgen hiervan waren dat er met de initiatiefnemers wel eens onenigheid bestond over de interpretatie van de wet, maar handelingen van de gemeente waren altijd gebaseerd op de wet. Met deze onenigheid doel ik op de gang van zaken tijdens het indienen van de verzoeken, waarbij de gemeente een groot aantal verzoeken tot het houden van een referendum afwees.

Bij de financiële middelen die werden verstrekt aan de initiatiefnemers kan men wel enige vraagtekens zetten. Het burgerinitiatiefcomité kreeg een bedrag van €5201,19,- te besteden voor het voeren van een campagne. Dit bleek te weinig te zijn in de ogen van dhr. Van den Hoorn om behoorlijk campagne te voeren. Wellicht was het beter geweest om een groter bedrag uit te trekken voor campagnevoering van de tegenpartij (en wellicht ook voor de gemeente zelf), om hogere opkomst te realiseren. Aan de andere kant moet men dit bedrag ook bezien in verhouding tot de financiële middelen die de gemeente had om campagne te voeren. Tevens had de verdeling van het subsidiebedrag anders gekund. De enige partij die in eerste instantie betrokken was bij het referendum was het burgerinitiatiefcomité. De twee partijen die zich later melden voor subsidies kregen een relatief erg groot deel van de subsidies, terwijl ze in eerste instantie helemaal niet hebben bijgedragen in de totstandkoming van het referendum. Hier was een andere verdeling van de middelen op zijn plaats geweest.

Een punt van kritiek op de organisatie van het referendum is het niet invullen van de functie van intern regisseur. De voorwaarden zoals genoemd op pagina 25 aan de inhoudelijke campagne van de gemeente zijn niet bewaakt door een intern regisseur, zo blijkt uit het interview met de referendum coördinator. Deze had er volgens de Notitie Evaluatie Referendum (2004) wel moeten zijn. Het was goed geweest om een onafhankelijke commissie te hebben om dit soort zaken te regelen. Hiervoor zijn een aantal redenen te geven. Een eerste reden hiervoor is om toezicht te houden op de dubbele rol van de gemeente. De gemeente had namelijk de rol van zowel voorlichter als campagnevoerder. De situatie zou zich kunnen voordoen dat voorlichting te veel gaat lijken op campagnevoering, wat in het nadeel is van de tegenpartij. Tevens had een intern regisseur toezicht kunnen houden op de inzet van middelen van de gemeente. De gemeente heeft namelijk in potentie veel meer middelen ter beschikking, echter was het de intentie om campagnevoering van de gemeente in redelijke verhouding te laten zijn met die van de tegenpartij.

Een laatste conclusie die kan worden getrokken met betrekking tot het referendum is dat de referendumvraag niet goed is gesteld. Het feit dat de complete materie rondom het referendum moest worden teruggebracht tot een simpele voor of tegen de parkeerverordening, heeft veel onduidelijkheid geschapt. Hoewel geen van de betrokken partijen hiervoor verantwoordelijk was, heeft dit toch wellicht de uitslag en de opkomst van het referendum beïnvloed.

Het tweede gedeelte van de hoofdvraag betreft de vraag of doelstellingen die ten grondslag lagen aan de Tijdelijke referendumwet zijn bereikt bij het referendum in Hilversum. De eerste doelstelling luidde als volgt: vergroten van de invloed van kiezers op het beleid dat door de overheid wordt gevoerd. Van deze doelstelling kan gerust worden gesteld dat deze behaald is. Nadat op 3 september 2003 de Hilversumse raad de Parkeerverordening Hilversum 2003 vaststelde ten nadele van het Burgerinitiatief Voorstel Parkeren, heeft het burgerinitiatiefcomité geprobeerd door middel van een referendum het beleid van de gemeente te beïnvloeden. Hoewel de kiesdrempel niet is gehaald, hebben de kiezers toch een mogelijkheid gehad om het gemeentebeleid te

beïnvloeden. Bij een geldige raadgevende uitspraak tot afwijzing was er namelijk in elk geval sprake geweest van heroverweging van het beleid.

De tweede doelstelling luidde: mogelijkheid tot het corrigeren van eventuele onvolkomenheden in de besluitvorming door een vertegenwoordigend stelsel en op die wijze de politieke controle vergroten. Indien men een referendum aanvraagt heeft men deze doelstelling altijd voor ogen. Dit was ook het geval in Hilversum. Met een referendum probeerden de initiatiefnemers te bewijzen dat een meerderheid van de bevolking tegen het besluit van het vertegenwoordigend orgaan was. Het feit dat dit niet gelukt is betekent niet automatisch dat de doelstelling niet is bereikt. De initiatiefnemers hebben van de mogelijkheid gebruikt gemaakt en hebben hierin niet duidelijk kunnen maken dat er sprake was van onvolkomenheden in de besluitvorming door een vertegenwoordigend stelsel. Wellicht zullen de initiatiefnemers het hier niet mee eens zijn. Zij kunnen aandragen dat indien er 75% tegen stemt en 25% voor er toch duidelijk sprake is van onvolkomenheden in de besluitvorming. Echter de kiesdrempel is niet gehaald, dus kan men dit niet ter ondersteuning van die mening aandragen.

Van de laatste doelstelling: bevorderen interactie tussen de burgers en de politiek, is moeilijk te zeggen of deze is behaald. De interactie tussen burger en politiek is tijdens het referendumproces inderdaad intensiever geweest, maar de vraag is of dit positief heeft uitpakkt voor interactie tussen burgers en politiek in het algemeen. Uit de opkomst bij het referendum blijkt dit in elk geval niet.. Aangezien de kiesdrempel niet is gehaald kan worden gesteld dat men er niet voldoende in is geslaagd om burgers bij de politiek te betrekken om hun stem te laten horen tijdens een referendum. Mede uit de verschillende interviews blijkt dat er al een kloof was tussen politiek en burgers. Met het referendum is alleen nog maar meer duidelijk geworden dat deze kloof er wel degelijk is. Dit blijkt in elk geval uit het opkomstpercentage. Ondanks het feit dat interactie tussen burger en politiek tijdens het referendumproces inderdaad intensiever is geweest heb ik niet de overtuiging dat interactie tussen burgers en de politiek is verbeterd.

Nu is uiteengezet in welke mate doelstellingen zijn bereikt wil ik in het kort nog ingaan op de beoogde nadelen van het referendum. Uit het hele referendum vraagstuk is één belangrijk nadeel van het referendum sterk naar voren gekomen. Dit is dat er isolatie en simplificatie van politieke vraagstukken kunnen optreden. Uit het onderzoek en de

interviews blijkt dat het parkeerbeleid in Hilversum een ingewikkelde materie is. Moeilijke, maar belangrijke onderwerpen als het parkeerbeleid, of andere complexe onderwerpen zoals het invoeren van de grondwet laten beslissen door middel van het houden van een referendum onderschat de kennis die nodig is om complexe vraagstukken te beantwoorden. Concluderend wil ik dan ook stellen in dat in mijn optiek het houden van een referendum niet de juiste manier is om complexe vraagstukken te behandelen. Dat betekent dat een referendum als instituut in het algemeen in mijn visie geen goed middel is en als zodanig ook niet zou moeten worden ingevoerd in het Nederlandse democratische systeem.

Literatuurlijst

Literatuur

Rosema, M. (2005) *De stemming in Zwolle; Evaluatie van het referendum op 2 maart 2005 over de verordening op de speelautomatenhallen*, Enschede: KennisInstituut Stedelijke Samenleving

Staatscommissie van advies inzake de relatie kiezers-beleidsvorming (commissie Biesheuvel). *Relatie kiezers-beleidsvorming: Referendum en volksinitiatief* (eindrapport van de staatscommissie van advies inzake de relatie kiezers-beleidsvorming) staatsuitgeverij, 's-Gravenhage 1985

Gilhuis, P.C. (1981), *Het referendum. Een rechtsvergelijkende studie*, Alphen aan de Rijn: Samsom

Brief van de Minister van Bestuurlijke Vernieuwing en Koninkrijksrelaties; notitie referendum, (2005), Den Haag: Tweede Kamer, vergaderjaar 2005-2006, 30 184, nr. 1

Internet

Politieke partij D66, <http://www.d66.nl/Uitgangspunten> , 1 mei 2006

NRC, <http://www.nrc.nl/W2/Lab/Referendum/hoofdpunten.html>, 3 mei 2006

Kamerstukken

Vragen van het lid Van Bommel aan de staatssecretaris van Buitenlandse Zaken over intensivering van de kabinetscampagne voor de Europese grondwet en het inzetten van extra belastinggeld hiervoor, zonder overleg met de Tweede Kamer (Mondelinge vragenuur)

Kamerstukken II, 2004/2005, nr. 80, pag. 4821-4825, 2^e kamer, 24-5-2005

Memorie van Toelichting, Tijdelijke regels inzake het raadgevend correctief referendum (Tijdelijke referendumwet)

Tweede Kamer de Staten Generaal, 2000, 27034

Tjeenk Willink H., (1999) *Brief van de informateur*, Den Haag: Tweede kamer, vergaderjaar 1998-1999, 26 540, nr. 2

Behandeling van het wetsvoorstel Verandering in de Grondwet, strekkende tot opnemning van bepalingen inzake het correctief referendum (1999)

Kamerstukken I, 1998/1999, nr. 30, pag. 1373-1386, 1^e kamer, 18-5-1999

Voorstel tot verandering in de Grondwet, strekkende tot opnemning van bepalingen inzake het correctief referendum (1996)

Kamerstukken II, 1996/1997, 25 153

Documenten

Blom, A (2003) *Beroepschrift Parkeerbelastingverordening Hilversum*, Ingekomen stukken Raad van State 1 oktober 2003

CBS (2004) *Gemeente op maat 2004; Hilversum*, Voorburg: Centraal bureau voor de statistiek

De Gooi en Eembode, de edities: , 6-11-2003, 15-12-2003 1-4-2004, 2-1-2004

De Gooi en Eemlander, de edities: 15-12 2003, 16-12-2003, 22-12-2003, 15-12-2003, 27-3-2004

Parkeerverordening Hilversum 2003, (datum vaststelling: 3 september 2003, datum inwerkingtreding: 24 mei 2004)

Staatsblad van het Koninkrijk der Nederlanden (2001) nr. 388

Wet van 16 juli 2001, houdende tijdelijke regels inzake het raadgevend correctief referendum (tijdelijke referendum wet

Uitspraak Raad van State Afdeling Bestuursrechtspraak, 7 oktober 2003, zaaknummer 200306533/1

Vergadering gemeenteraad van Hilversum, 3 september 2004

Vergadering gemeenteraad van Hilversum, 11 februari 2004

Vergadering gemeenteraad van Hilversum, 12 mei 2004

Verordening Parkeerbelastingverordening gemeente Hilversum, 2003

Vries de, S (2004) *Evaluatie referendum*, concept 21 september 2004, Hilversum

ONAAAL NIEUWS

Stemmachines van zolder gehaald

HILVERSUM - Ter voorbereiding op het referendum van woensdag 31 maart heeft de gemeente Hilversum haar veertig stemmachines uit de toren van het raadhuis gehaald. De apparaten krijgen een speciaal stemvel en slechts twee (onafgedekte) knoppen: 'voor' of 'tegen' de Parkeerverordening 2003. Onlangs hebben alle inwoners al een folder in de bus gekregen met een samenvatting van de verordening. In de week van 16 maart krijgen alle kiesgerechtigden, net als bij de

verkiezingen, een oproepkaart thuis gestuurd. Folder en oproepkaart vallen onder het hoofdstuk 'bevordering opkomst', en gaan dus niet af van het gemeentelijke campagnebudget van tienduizend euro. Bij het informatiepakket horen verder berichten op de gemeentepagina's in Gool- en Eembode en de website van de gemeente. Maar ook een spotje (met burgemeester Bakker) en een live-uitzending op omroep Hilversum. Foto: Margo Schoote/gemeente Hilversum

Afbeelding 1

Persfoto van het van zolder halen van de stemmachines. Doel hiervan was om de opkomst te bevorderen

Afbeelding 2:

Reclame borden door de gemeente geplaatst te promotie van het gemeentelijk standpunt

STEM TEGEN OP 31 MAART

www.parkerplan.nl

Afbeelding 3

Eerste poster door de BIV gebruikt ter verduidelijking van het BIV standpunt

Afbeelding 4

Tweede poster door de BIV gebruikt ter verduidelijking van het BIV standpunt

Stemmachine bij een referendum¹

STEMMING

voor het nationaal / provinciaal / gemeentelijk raadgevend correctief referendum (in de provincie / in de gemeente .....) over de volgende wet / de stilzwijgende goedkeuring van het volgende verdrag / het volgende besluit:

.....
.....
.....
.....

op ..... (datum)

VOOR

TEGEN

U stemt voor of tegen de wet / de stilzwijgende goedkeuring van het verdrag / het besluit door het stemvak van uw keuze in te drukken / aan te stippen.²

BLANCO

¹ Indien een stemmachine met stempaneel wordt gebruikt voor meer dan één stemming tegelijkertijd, worden de keuzemogelijkheden van de onderscheiden stemmingen in afzonderlijke, van verschillende steunkleuren voorziene blokken weergegeven. Tussen de blokken dient voldoende ruimte te worden vrijgehouden.

² Bij gebruik van een stemmachine met stempaneel dient de term "in te drukken" te worden gehanteerd, bij een stemcomputer de term "aan te stippen".